

УДК 342.723

DOI: 10.31732/ 2708-339X-2022-04-17-25

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ВАКЦИНАЦІЇ В УКРАЇНІ: МІЖ ПРАВАМИ ОСОБИ ТА ІНТЕРЕСАМИ СУСПІЛЬСТВА

Француз-Яковець Т.А.

Д.ю.н., проф., зав. кафедрою конституційного, міжнародного права та публічно-правових дисциплін
Київського інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
e-mail: tafrantsuzya@krok.edu.ua
orcid.org/0000-0002-1224-346X

LEGAL ASPECTS OF VACCINATION IN UKRAINE: BETWEEN THE RIGHTS OF INDIVIDUALS AND THE INTERESTS OF SOCIETY

. Frantsuz-Yakovets T.A

PhD in Law, Professor, Head of the Department of International, Constitutional and Administrative Law,
National University "Odesa Law Academy", Ukraine.
e-mail: tafrantsuzya@krok.edu.ua
orcid.org/0000-0002-1224-346X

Анотація. У статті розглядаються питання прав людини крізь призму проведення вакцинації. Проаналізовано міжнародні та національні норми, а також практику діяльності ЄСПЛ щодо прав людини в контексті проведення імунізації та обов'язки людини відносно суспільства в якому вона проживає. Питання припустимості застосування обов'язкової вакцинації не є новими, але в сучасних умовах вони набувають особливої актуальності. Сьогодні ми є свідками того, як державою створюються умови аби заохотити та навіть примусити до вакцинації у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції. Людина опиняється перед «вибором без вибору», адже реалізувати базові свої права, скажімо право на працю чи право на вільне пересування, стає неможливо, за умови відсутності сертифіката про вакцинацію. Разом з тим, такий наполегливий примус до вакцинації у випадку поширення коронавірусної інфекції особливо збурює певну частину суспільства у зв'язку з тим, що такої наполегливості та агітації відносно вакцинації від інших інфекційних захворювань не доводилось спостерігати. Визначено, що держава може застосувати обов'язкову вакцинацію, але за наявності законодавчих підстав та пропорційності застосування. Проведення вакцинації має бути легітимним та правомірним. За для уникнення порушень прав громадян на практиці, постає необхідність чіткого законодавчого регулювання в процесуальному аспекті, а саме у сфері реалізації та проведення вакцинації. Встановлено, що як національні, так і міжнародні норми вказують, що вакцинація – це право людини, яким вона користується свідомо, зважуючи всі ризики та переваги. Згода людини на проведення будь-якого роду вакцинації є обов'язковою, а тому неприпустимо використовувати засоби залякування та примусу в даному контексті. Автор стверджує, що досягти високого рівня вакцинації в суспільстві можна виключно шляхом надання правдивої інформації, встановлення відповідальності за наслідки вакцинації, що загалом сприятиме формуванню довіри населення до системи охорони здоров'я.

Ключові слова: права людини, обов'язки людини, вакцинація, інфекційні хвороби, повага до людської гідності, фізична недоторканність, інтереси суспільства, коронавірусна інфекція.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл: 17.

Abstract. The article considers human rights issues through the prism of vaccination. The international and national norms, as well as the practice of the ECtHR on human rights in the context of immunization and human responsibilities to the society in which he lives are analyzed. The question of the admissibility of compulsory vaccination is not new, but it is especially relevant in modern conditions. Today, we are all witnessing a situation where the state has created the conditions for stimulating and even forcing vaccination due to the spread of coronavirus infection. A person is faced with a "choice without a choice", because it becomes impossible to exercise their basic rights, such as the right to work or the right to free movement, if the person has not received a vaccination certificate. However, such persistent coercion to vaccination in the event of the spread of coronavirus infection is particularly disturbing to some sections of society, as such persistence and agitation for vaccination against other infectious diseases has not been observed. It is determined that the state can use compulsory vaccination, but if there are legal grounds and proportionality. Vaccination must be legal and legitimate. In order to avoid violations of citizens' rights in practice, clear legislative regulation of the procedural aspect of vaccination is needed. It has been established that both national and international norms indicate that vaccination is a human right that he uses consciously, taking into account all the risks and benefits. A person's consent to any vaccination is mandatory, so it is unacceptable to use intimidation and coercion in this context. The author argues that a high level of

vaccination in society can only be achieved by providing truthful information, establishing responsibility for the consequences of vaccination, which generally contributes to the formation of public confidence in the healthcare system.

Key words: *human rights, human responsibilities, vaccination, infectious diseases, respect for human dignity, physical integrity, public interest, coronavirus infection.*

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 17

Актуальність теми. Права людини є загальнолюдською цінністю, а рівність прав і свобод усіх людей – це найвища суспільна цінність. Саме такі принципи закріплено в Загальній декларації прав людини. Ч. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини визначає, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [1].

Доволі дискусійними та неоднозначними у їх вирішенні є дотримання прав людини та прав суспільства при проведенні обов'язкової вакцинації. Чи є вакцинація правом людини? Чи у випадку загрози суспільству це обов'язок людини, яка живе у соціумі? Коли право переходить в обов'язок? Коли публічний інтерес при захисті здоров'я суспільства превалює над особистим правом індивіда на приватне життя та особисту недоторканність? Де існує та межа, яка визначає можливість втручання держави в приватне життя людини та її свободу? На ці, та багато інших питань, однозначно правильної відповіді не існує.

Мета статті. Дане дослідження не спрямоване на аналіз медичного аспекту запровадження обов'язкових щеплень, а також етичної та психологічної складової даного процесу. Його метою є лише огляд законодавства, судової практики та короткий опис проблемних питань даної сфери.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми свідчить, що такі науковці як Губанова О.В., Круглова О., Гуцуляк О., Гладун З.С., Демченко І.С., Дубицька Н.Т. та інші присвятили багато уваги різним аспектам проведення імунізації в Україні. На дослідження науковців, а також на законодавчу практику спирається й автор цієї статті.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Попри те, реалії сучасного життя, ситуація з поширенням коронавірусної інфекції та проведенням вакцинації, вимагають додаткового аналізу та відповідних уточнень з урахуванням обставин сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Життя і здоров'я – це найцінніше, що є у людини. Ст. 27 Конституції України визначає, що кожна людина має невід'ємне право на життя, а ч. 2. ст. 27 встановлює, що обов'язок держави – захищати життя людини [2].

Згідно ст. 5 Закону України «Про Основи законодавства України про охорону здоров'я», охорона здоров'я – це загальний обов'язок суспільства і держави. Державні, громадські або інші органи, підприємства, установи, організації, посадові особи та громадяни зобов'язані забезпечити пріоритетність охорони здоров'я у власній діяльності, не завдавати шкоди здоров'ю населення й окремих осіб, у межах своєї компетенції надавати допомогу хворим, особам з інвалідністю та потерпілим від нещасних випадків, сприяти працівникам органів і закладів охорони здоров'я в їх діяльності, а також виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством про охорону здоров'я [3].

Сучасні реалії переконливо демонструють, що здоров'я людини є однією з найбільших цінностей, а здоров'я населення в цілому – це важлива складова соціального та економічного розвитку держави та основа національної безпеки.

Важко не погодитись з тезою про те, що здоров'я населення залежить від багатьох різнопланових факторів. Це не тільки лікування небезпечних хвороб та сфера медицини. В першу чергу мова йде про якість життя людини, тривалість життя, запобігання захворюванням, свідоме ставлення людини та суспільства до сфери здоров'я, пропагування і можливість створення умов для ведення здорового способу життя. Саме на дані сфери в ідеалі

має бути спрямована політика держави й саме в цих напрямках має проводитись якісна законодавча робота. В даному контексті, варто зазначити, що представники руху противників щеплень, який в останні роки набирає оберти у деяких західних країнах, стверджують, що зниження захворюваності, в тому числі важкими хворобами, не слід пов'язувати виключно з вакцинацією, адже визначальне значення має висока якість життя, харчування, медичного обслуговування та підвищення рівня гігієни.

Основний закон нашої держави у ст. 49 встановлює, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; наявна мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності. Держава дбає про розвиток фізичної культури та спорту, забезпечує санітарно-епідемічний добробут [2].

Ч. 3 ст. 284 ЦКУ визначає, що надання медичної допомоги фізичній особі, яка досягла чотирнадцяти років, проводиться за її згодою [4].

У ст. 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» закріплено, що згода інформованого пацієнта необхідна для застосування методів діагностики, профілактики та лікування. Щодо пацієнта віком до 14 років ..., медичне втручання здійснюється за згодою їх законних представників [3].

Ч.1 ст. 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» визначає, що повнолітнім дієздатним громадянам профілактичні щеплення проводяться за їх згодою... Особам, які не досягли п'ятнадцятирічного віку..., щеплення проводяться за згодою їх батьків. Особам віком від п'ятнадцяти до вісімнадцяти років профілактичні щеплення проводяться за їх згодою та за згодою батьків [5].

Як ми бачимо, вище окреслені норми встановлюють, що вакцинація – це право людини, яким вона користується свідомо, зважаючи всі ризики та переваги. Згода людини на проведення даних маніпуляцій є обов'язковою.

Разом з тим, Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного добробуту населення» у ст. 1 визначає, що санітарний та епідемічний добробут населення – це стан здоров'я населення та середовища життєдіяльності людини, при якому показники захворюваності перебувають на усталеному рівні для даної території, умови проживання сприятливі для населення, а параметри факторів середовища життєдіяльності знаходяться в межах, визначених санітарними нормами [6, ст.1].

Небезпекою, яку несуть в собі інфекційні захворювання є ризики важких ускладнень, інвалідності та смерті людини. Від інфекційних хвороб, які передаються повітряно-крапельним шляхом, як правило, можна захиститись шляхом вакцинації, яка покликана стимулювати імунну систему організму.

В ст. 10 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» зазначено, що кожен громадянин повинен піклуватися про своє здоров'я і здоров'я дітей, не шкодити здоров'ю інших громадян, проходити профілактичні медичні огляди та робити щеплення. Разом з тим, в статті 43 визначено, що пацієнт має дати згоду на будь-яку медичну допомогу, в тому числі на щеплення (за винятком коли існує пряма загроза життю, наприклад, у випадку діагностики сказу у хворого) [3].

Таким чином, вакцинуватись чи відмовитись від вакцинації вирішує сам пацієнт, адже це його право, а не обов'язок. Попри це, в даному аспекті, цілком очевидно, що мова йде не лише про права однієї людини, адже всі люди так чи інакше, живуть у соціумі та мають враховувати інтереси суспільства. Згідно ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, держави, окрім іншого, мають вживати заходи щодо попередження та лікування епідемічних захворювань та боротьби з ними [7]. В контексті даної норми варто зауважити, що в тексті Пакту не йдеться про обов'язок особи вакцинуватись. Вакцинація або

програма імунізації, виступає як один із можливих заходів боротьби з хворобами інфекційного характеру. Попри це зазначається, що держави мають забезпечувати медико-санітарну допомогу, яка містить у собі й програми імунізації проти основних інфекційних хвороб [7].

Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб» у ст. 12 визначено, що профілактичні щеплення проти дифтерії, кашлюка, кору, поліомієліту, правця, туберкульозу є обов'язковими та включаються до календаря щеплень [5]. Окрім того, цією ж статтею встановлюються наступні важливі положення. Зокрема, ч. 2 ст. 12 Працівники окремих професій, виробництв та організацій, діяльність яких може призвести до зараження цих працівників та (або) поширення ними інфекційних хвороб, підлягають обов'язковим профілактичним щепленням також проти інших відповідних інфекційних хвороб. Ч. 3 говорить про те, що у разі загрози виникнення особливо небезпечної інфекційної хвороби або масового поширення небезпечної інфекційної хвороби на відповідних територіях та об'єктах можуть проводитися обов'язкові профілактичні щеплення проти цієї інфекційної хвороби за епідемічними показаннями.

Не менш важливими є ч. 5,6 та 7 цієї статті, в яких фіксуються ті положення, яким на практиці, на жаль, приділяється найменше уваги, а саме: профілактичні щеплення проводяться після медичного огляду особи в разі відсутності у неї відповідних медичних протипоказань; повнолітнім дієздатним громадянам профілактичні щеплення проводяться за їх згодою після надання об'єктивної інформації про щеплення, наслідки відмови від них та можливі поствакцинальні ускладнення; відомості про профілактичні щеплення, поствакцинальні ускладнення та про відмову від обов'язкових профілактичних щеплень підлягають статистичному обліку і вносяться до відповідних медичних документів; медичні протипоказання, порядок проведення профілактичних щеплень та реєстрації поствакцинальних ускладнень встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує

формування державної політики у сфері охорони здоров'я [5].

Саме в даних аспектах проведення профілактичних щеплень практика, на жаль, є невтішною. Адже, як ми маємо змогу спостерігати, побічна дія вакцинації, в багатьох випадках тісно пов'язана з недообстеженням пацієнта. Тобто, етап профілактики та вчасного діагностування або відсутній взагалі, або ж прискорений у часі та поверхневий. Як результат, якщо захворювання не діагностують вчасно, то збіг у часі появи симптомів і щеплення в більшості пересічна людина сприймає, як наслідок щеплення, навіть якщо підстави для таких звинувачень відсутні.

Щодо проведення сучасної імунізації від covid-19 певною прогалиною в чинному законодавстві можна вважати те, що відповідно до календаря профілактичних щеплень в Україні, затвердженого наказом МОЗ від 16.09.2011р. № 595, встановлено перелік обов'язкових профілактичних щеплень. Проте, в даному календарі відсутні згадані про щеплення від коронавірусної інфекції, в тому числі й в розділі IV, під назвою Щеплення, які проводяться на епідемічних і ензоотичних територіях та за епідемічними показаннями. Відповідно до п. 2,3 розділу I календаря обов'язковими профілактичними щепленнями для запобігання поширенню інших інфекційних захворювань підлягають, відповідно до ст. 40 Закону №4004, головний державний санітарний лікар у разі введення в Україні чи в окремих її місцевостях режиму надзвичайного стану вносить до МОЗ обґрунтоване подання для прийняття рішення щодо звернення до КМУ з пропозицією про встановлення карантину, де зазначає: перелік проведення необхідних профілактичних, протиепідемічних та інших заходів, які можуть бути проведені у зв'язку з введенням режиму надзвичайного стану і встановленням карантину, виконавці цих заходів; вичерпні тимчасові обмеження прав фізичних і юридичних осіб, додаткові обов'язки, що покладаються на них [13]. Разом з тим, надзвичайного стану так і не було введено, а тимчасові обмеження і фактично обов'язкову вакцинацію від коронавірусної інфекції запроваджені. У зв'язку з цим, доречно прогнозувати звернення громадян до судів про розв'язання спірних питань, скажімо у

відстороненні від роботи у випадку відсутності щеплення від covid-19.

Якщо ж звернутись до практики Європейського суду з прав людини, то бачимо, що у своїх рішеннях суд неодноразово підкреслював, що принцип поваги до людської гідності та свободи людини є основою Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод. Саме тому, свобода у наданні згоди на медичне втручання є принципом прецедентного права ЄСПЛ (справи «Джаллох проти Німеччини», «Прітті проти Сполученого Королівства», «Р. Р. проти Польщі», «В. С. проти Словаччини» та інші). ЄСПЛ у своїх рішеннях визнавав обов'язкову вакцинацію як недобровільне медичне втручання, втручання у право на повагу до приватного життя, що включає фізичну та психологічну цілісність особи (справи «Салветті проти Італії», «Маттер проти Словаччини»). Разом з тим, є справи, де ЄСПЛ ухвалив протилежні рішення («Соломакін проти України») [8]. А саме, «що втручання у здійснення права на фізичну недоторканність заявника може бути виправдано інтересами захисту громадського здоров'я та необхідністю контролю поширення інфекційних захворювань у регіоні».

На сьогодні бачимо, що ЗМІ та деякі посадові особи активно апелюють до рішень Європейського Суду з прав людини в контексті застосування обов'язкової вакцинації від коронавірусної інфекції, а саме використовують рішення ЄСПЛ у справі «Вавржичка та інші проти Чеської Республіки» (заява № 47621/13 і 5 інших) [9]. В даному контексті бажано вказати, що в справі йшлося про вакцинацію дітей від дев'яти хвороб, включаючи дифтерію, коклюш, правець, поліомієліт, гепатит В, кір і краснуху. З огляду на це, насправді на думку ЄСПЛ, як необхідну в демократичному суспільстві можна вважати вакцинацію дітей від хвороб, які добре відомі медичній науці. ЄСПЛ підкреслив, що обов'язок вакцинації стосується тих хвороб, проти яких вакцинація вважається науковою спільнотою ефективною та безпечною. І безпека використовуваних вакцин залишається під постійним контролем компетентних органів. При цьому обов'язкова вакцинація не є абсолютною. Таким чином, посилення на

дане рішення ЄСПЛ є не зовсім коректним відносно проведення обов'язкової вакцинації від вірусу COVID.

Разом з тим, можна навести Резолюцію ПАРЄ від 27.01.2021 №2361(2021)

«Вакцини проти COVID-19: етичні, правові та практичні міркування», у якій асамблея закликала держави-члени забезпечити, щоб ніхто не піддавався дискримінації за те, що не пройшов вакцинації [10]. Норми даного документу зобов'язують інформувати громадян про те, що вакцинація не є обов'язковою, що ніхто не може зазнавати політичного, соціального чи іншого тиску для проходження вакцинації.

Конвенція «Про захист прав та гідності людини у зв'язку з використанням досягнень біології та медицини (Конвенція про права людини та біомедицину)» у ст. 5 визначає, що будь-яке втручання у сферу здоров'я може здійснюватися тільки після добровільної та свідомої згоди на нього відповідної особи [11]. Відповідна особа у будь-який час може безперешкодно відкликати свою згоду. Такій особі заздалегідь має бути надана відповідна інформація про мету і характер втручання, а також про його наслідки та ризики.

З огляду на вищезначене, важливо розуміти й відрізнити вакцини, які пройшли всі стадії дослідження, їх ефективність доведена часом і статистикою та вакцини проти COVID-19, ще не пройшли всі клінічні випробування та не містять опублікованих і доведених науково обґрунтованих доказів, у тому числі дані адекватних та добре контрольованих досліджень. Скажімо, в контексті вищезначеного, додаткового інформативного роз'яснення потребує наказ МОЗ № 1775 від 20.08.2021р. «Про проведення клінічного випробування та затвердження суттєвої поправки до протоколу клінічного випробування лікарського засобу, призначеного для здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню, локалізацію та ліквідацію коронавірусної хвороби (covid-19)» [12]. Із самої назви даного наказу чітко зрозуміло, що клінічні випробування щодо даних вакцин тривають, а отже їх ефективність і кінцева дія на організм, а також побічні ефекти не є повністю дослідженими, науково обґрунтованими.

Окремо варто звернути увагу на такий важливий аспект, що в епоху інформаційних технологій та миттєвого поширення інформації, в тому числі неправдивої та спотвореної, на наш погляд, є одним із базових критеріїв для вибору пересічної людини на користь вакцинації чи навпаки, мова йде про інформаційну обізнаність. В даному руслі варто виділити два важливих моменти. По перше, це сумна історія пов'язана із веденням в Україні, починаючи з 2009 року спланованої кампанії проти вакцинації, плоди якої ми пожинаємо зараз. Тотальна недовіра пересічних людей до сфери медицини підкріплювалась поширенням неправдивої інформації в ЗМІ. Ознаки такої спланованої кампанії на світовому рівні побачили й автори дослідження, опублікованого у 2018 році в авторитетному медичному виданні *American Journal of Public Health*. Йшлося про те, що у 2014-2017 роках боти в соціальних медіа поширювали дезінформацію про вакцини, щоб посіяти розбрат в суспільстві та розповсюджувати шкідливе програмне забезпечення.

Інший аспект пов'язаний з тим, що пересічна людина на практиці не може реально отримати правдиву інформацію і чітку відповідь від лікаря, щодо переваг вакцинації, якості вакцини та можливих побічних ефектів, а також реальних статистичних даних щодо цього. Разом з тим, законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб» у ст. 39 чітко вказується, що медичний працівник зобов'язаний надати пацієнтові в доступній формі інформацію про стан його здоров'я, мету проведення запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, у тому числі наявність ризику для життя і здоров'я.

Щодо цього варто також додати, що в Україні, на жаль, відсутні сильні медичні товариства з науковою базою, які могли б на високому рівні досліджувати питання щеплення з медичної сторони, надавати науково обґрунтовану і правдиву інформацію та роз'яснення щодо вакцинації.

Сучасні реалії свідчать, що можна реально прослідкувати чітку залежність у розв'язанні питань вакцинування від політичного впливу та фінансування даної сфери, що є взагалі не припустимо, а в деяких випадках навіть злочинно. На наш

погляд, основна проблема полягає в тому, що тема вакцинації постійно політизується, а має бути чітко обґрунтована науковими медичними висновками з доступністю перевіреної інформації для кожного пересічного громадянина. Скажімо, абсурдно констатувати, але основною причиною для масової відмови від вакцинації у 2010-2014 вплинула недовіра до влади й постійні звинувачення в корупційних схемах щодо закупівлі вакцин.

Доречним в даному аспекті, було б оприлюднення правдивої статистичної інформації щодо питань кількості людей, які свідомо відмовляються від щеплень, а саме основне, з яких причин. Оскільки діапазон причин для такої відмови коливається від того, що «так роблять мої сусіди» чи «це тренд» до того, що «я не можу отримати перевірену інформацію щодо негативних наслідків для здоров'я», «не впевнений в якості вакцини», «маю супутні хвороби» і т. д.

В даному аспекті, варто наголосити, що саме низький рівень обізнаності, є тим фактором, який дозволяє людині легковірно сприймати негативну та неперевірену інформацію про наслідки щеплень, сприятливим підґрунтям чого є сформована роками тотальна недовіра до держави та системи охорони здоров'я.

Очевидним є також факт, порушення комунікації між людиною і державними органами. Особливо яскраво це видно в сучасних умовах, коли державою створюються умови примусу до вакцинації від коронавірусу, при цьому ігнорується обов'язкова вакцинація від інших небезпечних хвороб. Скажімо, ніхто не планує перевіряти в транспорті сертифікати про вакцинацію від інших хвороб, які несуть потенційну небезпеку для навколишніх, наприклад, туберкульоз, як це заплановано робити з вакцинацією від ковіду.

Окрім того, очевидно, що по при масовому ажіотажі навколо коронавірусної інфекції й вакцинації від неї, необхідно акцентувати на питанні якості самої вакцини. Не вдаючись у вузькопрофесійну полеміку щодо складу вакцин та їх дію на організм людини, яку може вести людина компетентна в даній сфері, для пересічного громадянина очевидним є лише факт того, що вакцини від традиційних видів захворювань (дифтерії, кашлюка, кору,

поліомієліту, правця, туберкульозу) є випробуваними роками. У випадку коронавірусної інфекції, захворювання є новим для світу і вакцина від нього є теж новою, тому прогнозувати наслідки й побічні ефекти не беруться навіть фахівці у даній галузі. А брак правдивої науково підтвердженої інформації та політична складова даного процесу, сприяють збільшенню кількості фейкової інформації навколо цих явищ.

Конституція України гарантує недоторканість здоров'я, честі й гідності. А отже прописує межі прав людини. Відтак, будь-які медичні процедури, включно з вакцинацією, є неприпустимими без згоди людини. Окрім того, вакцинація пов'язана із ризиком певних ускладнень для здоров'я людини, а там, де є ризик, мусить бути вибір. Тому експерти закликають застосовувати диференційований підхід і враховувати особливості стану здоров'я, зокрема ослаблення імунітету, внаслідок чого певні щеплення можуть бути небезпечними для здоров'я або життя.

Ще одним з аспектів, на якому неодноразово акцентується увага, є відсутність інформації щодо статистичних даних відносно ускладнень від вакцинації та відсутність норм, які б передбачали відшкодування шкоди у разі виникнення поствакцинальних ускладнень. Тут варто відзначити, що в нашій державі взагалі існує велика складність з доведенням лікарської помилки загалом при будь-якому лікуванні. А з'ясування і доведення причинно-наслідкового зв'язку між вакцинацією й ускладненнями здоров'я, які виникають, становить ще більшу проблему. Разом з тим, в інших розвинутих європейських країнах статистичні дані щодо ускладнень від будь-якого щеплення і вакцини знаходяться у відкритому доступі, через те, що нормою є те, що ускладнення мають бути присутні у певному відсотковому відношенні, а відкрите і перевірене ведення статистики дозволяє зробити статистично і науково обґрунтовані висновки й прогнози висновки стосовно дії вакцини на людину та її здоров'я. В даному контексті, навпаки, дуже дивним є те, що статистичні дані та інформація в Україні щодо побічних ефектів вакцин є відсутня, навіть певним чином «засекречена». І це не є нормою. Адже у випадку об'єктивного висвітлення цієї

інформації, людині буде простіше зробити вибір на користь вакцинації або ж навпаки. Щодо норм, які б передбачали відповідальність і відшкодування шкоди пацієнтові, то такі норми присутні й діють у ряді країн. Скажімо, дана проблема вирішується шляхом страхування пацієнта (Швеція) або компенсації пошкоджень при вакцинації (США). Вважаємо, що введення даної норми в чинне законодавство України хоча і є проблематичним, разом з тим, сприяло б формуванню певного рівня довіри громадян до процесу вакцинації. З іншого боку, зважаючи на рівень корупції та бюрократії в нашій державі, однозначно негативним наслідком прийняття такої норми, була б масова фальсифікація медичних висновків щодо перебігу захворювання пацієнта та причин, що цьому сприяли. Тому довести зв'язок між щепленням і негативними наслідками, які настали було б доволі проблематично.

Наразі можна однозначно стверджувати, що досягти високого рівня вакцинації можна шляхом формування довіри населення до системи охорони здоров'я та низький рівень корупції в цій сфері.

Що стосується рівня довіри/недовіри громадян України до системи охорони здоров'я, то відповідно до опитувань рівень недовіри до МОЗ станом на квітень 2020 року сягав 63 %, станом на листопад – 54 %. Національній службі здоров'я України довіряє 24 % опитаних, не довіряє – 40 %, Центру громадського здоров'я довіряє 21 % респондентів, не довіряє – 38 %, комітету Верховної Ради України з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування довіряє 15 % опитаних, не довіряє – 54 % (про це свідчать опубліковані 4 грудня 2020 р. результати опитування Соціологічної групи «Рейтинг») [14]. Якщо говорити про рівень корупції, то у 2021 р. Україна перебуває на 117 місці зі 180 країн [15].

Висновки. Беззаперечним є той факт, що одним із найбільш ефективних заходів попередження та обмеження розповсюдження інфекційних захворювань є вакцинопрофілактика, яка здійснюється шляхом проведення профілактичних щеплень. Вакцинація щороку рятує 2–3 млн людей у всьому світі від небезпечних хвороб та запобігає 1,5 млн летальних випадків від інфекційних хвороб.

Варто погодитись, що «питання імунізації підпадає під механізм адміністративно-правового регулювання, якому притаманний імперативний метод правового регулювання, юридична нерівність суб'єктів правовідносин, спрямованість на забезпечення публічного інтересу...» [16]. «Державою створені умови, в яких вакцинація є псевдодобровільною, а право її застосування переведено в категорію обов'язків фізичної особи» [17]. Особливо це чітко видно на прикладі активізації імунізації від ковідної інфекції.

Сучасні реалії свідчать, що наразі відсутня інформація, рекомендації чи нормативні акти, які б регулювали питання стосовно того, що робити людині та куди їй звертатись у разі виявлення побічних реакцій після вакцинації. Сьогодні людина сама бере на себе відповідальність і приймає рішення на користь вакцинації, але якщо «щось піде не так» залишається з проблемою сам на сам, адже, як правило, ні лікар, ні держава не беруть на себе жодну відповідальність. Тому пересічному громадянину потрібно зважувати користь і ризик володіючи при цьому об'єктивною інформацією, щодо якості вакцини та її впливу на організм людини, враховуючи анамнез конкретної особи, що залишається проблематичним.

Держава може застосувати обов'язкову вакцинацію, але за наявності законодавчих підстав та пропорційності застосування, задля того аби така вакцинація була легітимною та правомірною. Задля уникнення порушень прав громадян на практиці, також варто відзначити, необхідність чіткого законодавчого регулювання в процесуальному аспекті, а саме у сфері реалізації та проведення вакцинації. Необхідно також введення в чинне законодавство норм та прозорих процесуальних механізмів, які б передбачали встановлення відповідальності за негативні наслідки, які настали внаслідок щеплення. Всі ці аспекти в сукупності підвищили б довіру громадян до вакцинації та сприяли б усуненню колізій чинного законодавства та непорозумінь на практиці.

Єдиного рецепта як переконати людей робити щеплення немає. Крім штрафів і покарань за відсутність вакцинації, велику роль відіграє довіра до держави та її інституцій, якість медицини, доступність вільного вибору вакцин, поширення об'єктивної, науково обґрунтованої інформації та статистичних даних, адекватна кампанія держави на підтримку вакцинації, відсутність політичної складової в цьому процесі.

Література:

1. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015 (дата звернення 15.02.2022)
2. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 15.02.2022)
3. Закон України «Про Основи законодавства України про охорону здоров'я». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2801-12> (дата звернення 15.02.2022)
4. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 15.02.2022)
5. Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14> (дата звернення 15.02.2022)
6. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12> (дата звернення 15.02.2022)
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_042 (дата звернення 15.02.2022)
8. Case of Solomakhin vs Ukraine: Application no.24429/03. Judgement 15 March 2012. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109565> (дата звернення 15.02.2022)
9. Справа «Вавржичка та інші проти Чеської Республіки» (заява № 47621/13 і 5 інших). URL: <https://www.echr.com.ua/obov'язkovist-shheplennya-ditini-mozhe-rozglyadatisya-yak-neobxidna-u-demokraticnomu-suspilstvi/> (дата звернення 15.02.2022)
10. Resolution 2361 (2021) Covid-19 vaccines: ethical, legal and practical considerations. URL: <https://pace.coe.int/en/files/29004/html> (дата звернення 15.02.2022)
11. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину Ов'єдо, 4 квітня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_334 (дата звернення 15.02.2022)
12. Наказ МОЗ України від 20.08.2021 № 1775 «Про проведення клінічного випробування та затвердження суттєвої поправки до протоколу клінічного випробування лікарського засобу, призначеного для здійснення заходів...». URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-20082021--1775-pro-provedennja->

[klinichnogo-viprobuvannja-ta-zatverdzhennja-suttevoi-popravki-do-protokolu-klinichnogo-viprobuvannja-likarskogo-zasobu-priznachenogo-dlja-zdijsnennja-zahodiv](#) (дата звернення 15.02.2022)

13. Наказ МОЗ Про порядок проведення профілактичних щеплень в Україні та контроль якості й обігу медичних імунобіологічних препаратів від 16.09.2011р. № 595. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1159-11> (дата звернення 15.02.2022)

14. Україна-Дослідження-Соціологічна група «Рейтинг». URL:<https://ratinggroup.ua/research/ukraine/> (дата звернення 15.02.2022)

15. Україна піднялася в рейтингу «Індекс сприйняття корупції». URL: <https://www.dw.com/uk/ukraina-deshcho-pidnialasia-v-reitynhu-indeks-spryniattia-koruptsii/a-56358381> (дата звернення 15.02.2022)

16. Губанова О. В. Щодо механізму правового регулювання відносин у сфері імунізації населення. Форум права. 2017. № 1. С. 36–37.

17. Круглова О. Обов'язкова вакцинація: порушення особистих немайнових прав фізичної особи. Форум права. 2011. № 1. С. 538.

References:

1. Universal Declaration of Human Rights . Available at: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015 (Accessed 15 February 2022)

2. The Verhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine “On Constitution of Ukraine”. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 15 February 2022)

3. The Verhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine “On the Fundamentals of Ukrainian legislation on health care. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2801-12> (Accessed 15 February 2022)

4. The Verhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine “On Civil Code of Ukraine”. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (Accessed 15 February 2022)

5. The Verhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine “On the protection of the population from infectious diseases”. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14> (Accessed 15 February 2022)

6. The Verhovna Rada of Ukraine (19940), The Law of Ukraine “On ensuring sanitary and epidemic welfare of the population”. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12> (Accessed 15 February 2022)

7. International Pact about economical, social and cultural rights. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_042 (Accessed 15 February 2022)

8. Case of Solomakhin vs Ukraine: Application no.24429/03. Judgement 15 March 2012. Available at: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109565> (Accessed 15 February 2022)

9. Case of Vavrigcka and others vs Czech Republic (Application № 47621/13 i 5 others). Available at: <https://www.echr.com.ua/obov'язkovist-shheplennya-ditini-mozhe-rozglyadatisya-yak-neobxidna-u-demokraticnomu-suspilstvi/> (Accessed 15 February 2022)

10. Resolution 2361 (2021) Covid-19 vaccines: ethical, legal and practical considerations. Available at: <https://pace.coe.int/en/files/29004/html> (Accessed 15 February 2022)

11. Convention on the Protection of Human Rights and Dignity in the Application of Biology and Medicine: Oviedo Convention on Human Rights and Biomedicine, 4 April 1997 року. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_334 (Accessed 15 February 2022)

12. The Ministry of Health of Ukraine (2021), Resolution The Ministry of Health of Ukraine “On conducting a clinical trial and approving a significant amendment to the protocol of a clinical trial of a medicinal product intended for implementation of measures”. Available at: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-20082021--1775-pro-provedennja-klinichnogo-viprobuvannja-ta-zatverdzhennja-suttevoi-popravki-do-protokolu-klinichnogo-viprobuvannja-likarskogo-zasobu-priznachenogo-dlja-zdijsnennja-zahodiv> (Accessed 15 February 2022)

13. The Ministry of Health of Ukraine (2011), Resolution The Ministry of Health of Ukraine “On the procedure for conducting prophylactic vaccinations in Ukraine and quality control and circulation of medical immunobiological preparations”. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1159-11> (Accessed 15 February 2022)

14. Ukraine-Investigations-Social Grope “Rank. Available at:<https://ratinggroup.ua/research/ukraine/> (Accessed 15 February 2022)

15. Ukraine rose in the "Corruption Perception Index" rating. Available at: <https://www.dw.com/uk/ukraina-deshcho-pidnialasia-v-reitynhu-indeks-spryniattia-koruptsii/a-56358381> (Accessed 15 February 2022)

16. Gubanov, O.V. (2017), “About legal regulation’s mechanism of population immunization sphere”, Forum prava. Vol. 1. pp. 36–37.

17. Kruglova, O. (2011). Mandatory vaccination: violation of personal non-property rights of an individual. Forum prava. Vol. 1. p. 538.

Стаття надійшла до друку 20. 02.2022